

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ETKİNLİKLERİNİN ÖĞRENCİLERİN ALGI VE TUTUMLARINA ETKİSİ*

Yrd. Doç. Dr. Fadime SEÇGİN

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı e-posta: fadime.secgin@gop.edu.tr

Prof. Dr. Şefika KURNAZ

Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler programında yer alan adil olma, saygı, özgürlük, hoşgörü değerleri dikkate alınarak hazırlanan çeşitli toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarına etkisinin incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu Tokat il merkezinde yer alan bir ortaokulda öğrenim görmekte olan deney grubu 26, kontrol grubu ise 25 öğrenci olmak üzere toplam 51 7. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen “Toplumsal Cinsiyet Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ayrıca toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalık kazandırmak amacıyla sekiz haftalık ekonomi (çalışma yaşamı), eğitim, siyaset, sosyal yaşam alanlarına ve cinsiyet kalıp yargılarına özgü toplumsal cinsiyet etkinlikleri hazırlanmış ve geliştirilen “Toplumsal Cinsiyet Tutum Ölçeği” etkinlikler öncesi ve sonrası çalışma grubuna uygulanmıştır. Araştırmada, toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulandığı deney grubu ile uygulanmadığı kontrol grubunun tutumları arasındaki farkı ortaya koymak amacıyla ön test-son test kontrol gruplu deneysel modelden yararlanılmıştır. Araştırmada nicel verilerin analizinde, aritmetik ortalama, frekans, bağımsız t testi ve Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Araştırma verilerinin incelenmesi sonucu çalışma grubundaki öğrencilerin deneysel işlem sonrası toplumsal cinsiyete ilişkin tutum puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu ($t=2.219$, $p<.05$) görülmüştür. Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin deneysel işlem öncesi ve deneysel işlem sonrası toplumsal cinsiyete ilişkin toplam tutum puanları incelendiğinde, hem deney hem de kontrol grubu öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin tutum puanları arasında kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<.05$). Araştırma sonucunda toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarını somutlaştırdığı ve onlara farkındalık kazandırdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet eğitimi.

The Effect of Gender Activities In Social Studies Lesson On The Perception and Attitude of the Primary Education Students

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the effects of gender activities prepared by considering such values as being just, respect, freedom and tolerance in social studies curriculum on the students' perceptions and attitudes. The participants of this study was composed of a total of 51 seventh graders in a secondary school in Tokat province, 26 of which were in the experimental group while 25 were in control. Developed by the authors, “Gender Attitude Scale” was used as the data collection tool. Within the scope of the study, social gender activities lasting eight weeks related to education, economy, politics, social life and social gender were prepared in order to raise awareness about the social gender. The Gender Attitude Scale was conducted both before and after the activities. In order to reveal the difference in the attitudes between the control and experimental group, pretest-posttest control group design was used. The mean, frequency, independent groups t-test and Mann Whitney U test were run. At the end of the research, a meaningful difference on behalf the students in the experimental group ($t=2.219$, $p<.05$) amongst the experimental process scores of the study group students came out as a result. When experimental group and control group students' before and after research attitude scores are examined, both experimental group students' and control group students' attitude levels in relation to

* Fadime Seçgin'in Gazi üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD'da Prof Dr. Şefika Kurnaz danışmanlığında hazırladığı doktora tezinin bir bölümünden oluşturulmuştur.

gender presented a meaningful difference according to sex ($p<.05$). As a result of the study, the social gender activities were determined to be effective in raising social gender awareness.

Keywords: Social studies, sex, gender, gender equality, gender education.

GİRİŞ

Demokratik toplumlarda bireylerin hakları yasalar ile güvence altına alınmış olsa bile bireyler zaman zaman her türlü ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. İçselleştirilen ve sorgulama ihtiyacı duyulmayan toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları hayat boyunca insanı farkında bile olmadan cinsiyet ayrımı döngüsünün içinde var edebilmektedir. Küçük yaşlarda öğrenilen bu rollerin yarattığı eşitsizlikler, ilerleyen yıllarda çok boyutlu ayrımcılığa yol açabilmektedir. Toplum içinde varlığını sürdüren bireyler, davranışlarını ait oldukları sosyal dünyanın çeşitli kültürel düşünce kalıplarına uygun olarak gerçekleştirir. Kadınlar ve erkekler, cinsiyet itibarıyla kendi başlarına biyolojik bir varlık iken toplumsal alana girdiklerinde, bu yapıdan farklı olarak çeşitli toplumsal rol ve değerlere sahip olurlar. Her toplum, üyelerine farklı yapılarda rol ve değerler biçebilir. Zamanın ve toplumun şartları itibarıyla rol ve değerler de kendi içerisinde farklılaşabilir. Dolayısıyla bireyin cinsiyet değerlerinin, bir kültür motifini üzerinde taşıdığı söylenebilir (Ersoy, 2009: 227). Simon de Beauvoir 1949'da yayınlanan ve Second Sex (İkinci Seks) adını verdiği kitabında “anotomi kaderi değil”, “insan kadın doğmaz, kadın olur” denirken, cinsiyet kavramının aslında biyolojik değil, toplumsal olduğu vurgulanmaktadır. Sosyolog Agrawal'e göre Simon de Beauvoir'ın iddiası erkekler için de eşit ölçüde geçerlidir (Agrawal, 2011: 1-2). Çünkü toplum, kadın ve erkek kimliklerini kurgulamakta; yalnızca kadınları değil, erkekleri de bu kimlikler içine sokmaktadır. Sonuçta, cinsiyetler arasındaki ayrım veya ayrımcılık hiçbir zaman “işlenmemiş” bir halde ortaya çıkmamakta; aksine her zaman toplumda yaratılan bir hiyerarşi içinde erkek veya kadını önceden içine alan bir yorumla ortaya çıkmaktadır (Agacinski, 1998). Buna göre, kadınlar ve erkeklerle özdeşleştirilen davranış özellikleri kromozomlardan veya anatomiden kaynaklanmamakta; aksine kültürel olarak öğrenilmekte ve kazanılmaktadır. O halde cinsiyet kavramı salt biyoloji ile içeriğini bulurken, yani canlıların cinsiyet kromozomları tarafından belirlenen yapısal, işlevsel ve davranışsal özelliklerini içerirken (Torgrimson ve Minson, 2005: 785; Abercrombie, Stephen ve Bryan, 1986: 95); toplumsal cinsiyet kavramı açıklanırken, sosyoloji ve psikolojinin kavramlarına sık sık başvurulma gereksinimi hissedilmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkek arasındaki sosyal ve kültürel ilişkilere bağlı olarak yapılandırılmış ve tanımlanmış olup cinslerden her birine yüklenen kimliklere, statülere, rol ve sorumluluklara dayanan ilişkiyi tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet, toplumun bireye verdiği roller, görev ve sorumluluklar, toplumun bireyi nasıl gördüğü, algıladığı, beklentileri ile ilgili bir kavramdır. “Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak kurulmuş erillik ve dişilik kavramlarıyla bağlantılıdır ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir.” (Giddens, 2008: 505) Türkiye’de ve dünyanın çeşitli ülkelerinde üniversiteler, toplum gönüllüleri, belediyeler ve çeşitli sivil toplum örgütleri aracılığıyla insanlarda toplumsal cinsiyet bilincini uyandırmak ve toplumsal cinsiyet duyarlılığını kazandırmak adına zaman zaman çeşitli seminerler verilmekte, kitaplar, broşürler basılmaktadır. Şüphesiz bu çalışmalar toplumsal cinsiyet eğitimi adına önemli çalışmalarlardır. Fakat bu tarz çalışmaların sadece belli kesimlerle sınırlı kalmaması gerekmekte ve sağlıklı bir gelecek için toplumsal cinsiyet eğitimi planlı bir şekilde okulların müfredatına alınmalıdır.

Toplumsal cinsiyet eğitimi, toplumsal cinsiyete ilişkin bilincin yani toplumsal cinsiyet bilincinin oluşumu ile başlar. Toplumsal bilinç, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının olumsuz etkilerini tanıma ve onlardan ortaya çıkan eşitsizliklerin giderilmesi anlamına gelmektedir (Flowers, 2009: 239–240). Toplumsal cinsiyet bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması; eşitlikçi ve demokratik bir toplum yaratmanın temel taşlarından biridir. Bu eşitlikçi topluma ulaşmanın yolu cinsiyetçi kalıplardan arınmış bir eğitim sisteminden ve okullardan

geçmektedir. Çünkü eğitim sistemi ve okullar; toplumsal değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı ve pekiştirildiği sosyalizasyon sürecinin temel kurumlarından biri olarak kilit bir noktada bulunmaktadır. Toplumda “cinsiyet” kaynaklı değerler ve algılayışlar yansımaları en yoğun olarak okullarda gösterir. Eğitimin kültürel normları bireylere benimsetme işlevi, okullarda kasıtlı cinsiyet içerikli iletileri de beraberinde getirir. Bu nedenle de bu kurumlar cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yeniden üretiminde de önemli bir rol oynar. Öğretmenler her ne kadar öğrencilere karşı eşit tutum ve davranış içinde olduklarını düşünseler de farkında olmadan kız ve erkek çocuklara farklı davranabilmektedir. Yapılan bir takım çalışmalar eğitimcilerin, cinsiyetçiliğin yeniden üretiminde aktif özneler olarak görev yaptıklarını göstermektedir (Tan, 2005, aktaran, Yurtsever, 2011: 4). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eğitiminin en önemli amacı, gerçekler ve inançlar ya da görüşler arasındaki ayırt etmeyi sağlamasıdır (Flowers, 2009: 240). Örneğin çocuklar, toplumsal cinsiyet eğitimi sürecinde yapılan aktiviteler, analiz edilen hikâyeler vb. çalışmalar sonucu özellikle erkeklerin de kırılabilir ve hassas olabileceği, onların ağlamasının da normal olabileceğini olağan bir durum olarak karşılayabilir. Bu süreç sonunda çocuklar, kadınların birer ev hanımı olduğuna dair inancın dışında onların da erkeklerin yaptığı meslekleri yapabileceğini görebilir.

Bu bağlamda toplumsal cinsiyet farkındalığı oluşturarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadelede şüphesiz okullarda özellikle de sosyal bilgiler dersi kapsamında toplumsal cinsiyet eğitimi verilmesi önemlidir.

Sosyal Bilgiler Dersi ve Toplumsal Cinsiyet Eğitimi

Niçin sosyal bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet eğitimi verilmesi gerekliliğinin anlaşılabilmesi için öncelikle sosyal bilgiler dersinin amaç, kapsam ve içeriğini anlamak amacıyla bazı tanımlar vermek gerekmektedir. Sosyal bilgiler alanında en büyük kuruluşlardan biri olan Amerika Birleşik Devletleri Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamıştır: Sosyal bilgiler, “vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve es güdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal bilgilerin temel amacı, birbirine bağımlı, global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı olmaktır” (Öztürk ve Dilek, 2005: 19). Bütüncül bir anlayışa sahip sosyal bilgiler eğitimi ile öğrenciler sanat ve edebiyatı değerlendirme, sözlü ve yazılı iletişim kurma, gözlemlenme ve ölçme, veri geliştirme ve sorgulama, diğer birçok yolla araştırma yapma, sorgulama ve bütün okul konularında öğretilmiş olan bilgi ve becerileri sentez yapma olanağı sağlar (NCSS, 2003: 431). Benzer amaçların 2005 yılında Türkiye’de uygulanmaya başlanan ve halen ülkemizde uygulanmakta olan sosyal bilgiler dersi öğretim programında da yer aldığı görülmektedir (MEB, 2005: 6). 2005 yılında kabul edilen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda “tüm dünyada bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişimi ve gelişimi; ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde, üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, toplumsal cinsiyet alanında, bilgi teknolojisinde, iş ilişkileri ve iş gücünün niteliğinde, yerleşme ve küreselleşme süreçlerindeki değişim ve gelişimleri eğitim sistemimize ve programlarımıza yansıtma” zorunluluğundan bahsedilmektedir (MEB, 2005: 45). Bu programa göre Sosyal Bilgiler, her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder. Sosyal bilgilerin her öğrencinin birey olarak kendini özgü olduğunu kabul etmesi, öğrencilerinde karşılıklı ilişkilerinde bu farklılıklara duyarlılığı ve saygı göstermesini amaçlaması, cinsiyetler arası saygı ve eşitlik için son derece önemlidir. Sosyal bilgiler dersinin amacı yetişmekte olan çocukların ve gençlerin, topluma sağlıklı ve verimli bir şekilde uyum sağlamalarına yardım

etmektedir. Sosyal bilgiler eğitimi, bireyin kendisini gerçekleştirmesine yardım ettiği gibi, aynı zamanda da insan ilişkileri geliştirmesine yardım eder. Etkili bir sosyal bilgiler eğitimi sayesinde birey, insanlığa saygı duymayı, başka insanlara ve farklılıklara karşı olumlu tutuma sahip olmayı dolayısıyla cinsiyet ayrımcılığı yapmamayı, sosyal davranışlarında hoşgörü ve nezaketi, adil olmayı öğrenir. Öğrenciler sosyal bilgiler dersinde, “Otantik etkinlik uygulamalarıyla pratik yaparak gerçek sosyal sorunlara ilişkin bilgili karar vermeyi gerektiren tartışma ve sorgulamalara katılarak ve buna göre uygun sosyal ve yurttaşlık eylemi sürdürerek yurttaşlık etkinliği geliştirirler” (NCSS, 2003: 439). Sosyal bilgilerin her öğrencinin birey olarak kendini özgü olduğunu kabul etmesi, öğrencilerinde karşılıklı ilişkilerinde bu farklılıklara duyarlılığı ve saygı göstermesini amaçlaması, cinsiyetler arası saygı ve eşitlik için son derece önemlidir.

Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenlerine, öğrencilere ulaşarak toplumsal cinsiyet, eşitlik, kadın hakları vb. kavramları doğru ve etkili bir şekilde aktarmayı sağlamada önemli görevler düşmektedir. Okullarda özellikle ilköğretim sınıflarında öğrencilerle yüz yüze iletişim kuran öğretmenler, etkili bir toplumsal cinsiyet eğitiminde son derece önemlidir. Toplumsal cinsiyet eğitimini sunacak ve öğrencilere rol model olacak olan öğretmenlerin yaşları, cinsiyetleri, aile yapıları, yetişmiş oldukları sosyal ortam, sosyalleşme biçimleri ve eğitimleri onların toplumsal cinsiyete ve bu bağlamda cinsiyetler arası eşitliğe bakış açılarını şüphesiz etkilemektedir (Acker, 1988: 307). Sosyal bilgiler dersi kapsamında etkin bir şekilde verilecek olan toplumsal cinsiyet eğitiminin öğrencilere kazandıracağı son derece önemli faydaları olacaktır. Öncelikle bu eğitimle birlikte öğrencilerinin toplumsal cinsiyet konusunda bilgi düzeyi ve farkındalıkları artacak ve öğrenciler toplumsal cinsiyet konusunda duyarlılık kazanacaktır. Diğer taraftan toplumsal cinsiyete ilişkin ayrımcı ve olumsuz algı, tutum ve önyargılar bir nebze de olsa değişecek; gelecek nesiller açısından daha sağlıklı kararlar alabilen, etkin, kendine güvenen, daha eşitlikçi ve her şeyden önemlisi hem kendi cinsine hem de karşı cinsine karşı daha saygılı bireyler yetişecektir.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin algı ve tutumlarını cinsiyet değişkeni açısından değerlendirmek ve ilköğretim öğrencilerine uygulanacak toplumsal cinsiyet etkinlikleri ile onlarda toplumsal cinsiyet farkındalığı ve duyarlılığı kazandırmak; diğer taraftan toplumsal cinsiyete ilişkin ayrımcı ve olumsuz algı, tutum ve önyargıları değiştirmektir. Bu amaçla;

1. Toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencileri ile uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin deneysel işlem öncesi ve sonrası ölçümlere göre toplumsal cinsiyete ilişkin tutum düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Öğrencilerin tutum düzeyleri arasında; cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark var mıdır? sorularına yanıt aranmıştır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Tokat il merkezinde yer alan bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubu, deney grubu 26, kontrol grubu ise 25 öğrenci olmak üzere toplam 51 öğrenciden oluşmaktadır. Deney grubunda bulunan öğrencilerin 14’ü kız 12’si ise erkektir. Kontrol grubu ise, 10 kız 15 erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulandığı deney grubu ile toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulanmadığı kontrol grubunun tutumları arasındaki farkı ortaya koymak

amacıyla deneysel araştırma modellerinden “ön test-son test kontrol gruplu deneysel yöntem kullanılmıştır. Deneysel modeller, neden sonuç ilişkilerini belirlemeye çalışmak amacı ile doğrudan araştırmacının kontrolü altında, gözlenmek istenen verilerin üretildiği araştırma modelleridir (Karasar, 2008: 87). Kontrol grubu olan bu modelde araştırma grubu ya da grupları alınmakta, deneye başlamadan önce deneklere test verilerek durum saptanmaktadır. Deney bittikten sonra grup ya da gruplar tekrar teste tabi tutulmakta ve deneyin sonucu bu iki test arasındaki farka göre değerlendirilmektedir (Kaptan, 1999: 81). Deney sonunda sonuçların anlamlı olup olmadığı, ön test ve son test puanlarının ortalamalarının karşılaştırıldığı “bağımlı gruplar için t testi” ile sınırlanır. Ön test-son test kontrol gruplu desen bir ilişkili desendir. Çünkü aynı kişiler bağımlı değişken üzerinde iki kez ölçülürler (Büyüköztürk vd. 2011: 21).

Tablo 1. Araştırmada Uygulanan Deneysel Model

Gruplar	Ön Test	İşlem	Son Test
Deney	T ₁	TCE Uygulanan Grup	T ₂
Kontrol	T ₁	TCE Uygulanmayan Grup	T ₂

TCE: Toplumsal Cinsiyet Etkinliği

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, veri toplama aşamasında öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalıklarını ölçmek için uygulama öncesi ve sonrasında uygulanmak üzere “*Toplumsal Cinsiyet Tutum Ölçeği*” geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçek 2 bölüm, tek boyut ve 36 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci bölümünde demografik soruların yer aldığı öğrenci tanıma formu, ikinci bölümde de toplumsal cinsiyete ilişkin maddeler yer almaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Tutum Ölçeği Geliştirme Süreci

Öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Toplumsal Cinsiyet Tutum Ölçeği”nin (TCTÖ) geliştirilme aşamasında öncelikle literatür taraması yapılarak, ilgili araştırmalar ve ölçekler incelenmiştir. Ölçek maddeleri oluşturulurken, ölçekte yer alacağı tahmin edilen madde sayısının en az üç katı kadar maddenin hazırlanması önerilmektedir (Tezbaşaran, 1997). Deneme ölçeği için tahmin edilen madde sayısı 40 olarak düşünülmüştür. Öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını ortaya koyabilecek açık uçlu sorulardan oluşan bir kompozisyon çalışması Tokat ilinde merkezde yer alan bir ortaokulda öğrenime devam eden 40 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Yazılan kompozisyonlardan elde edilen veriler; araştırmacı tarafından değerlendirilerek, tutum olabileceği düşünülen ifadeler belirlenmiştir. Bu ifadeler tutum cümlesi yazma kurallarına uygun olarak yeniden düzenlenerek, tahmin edilen madde sayısının üç katı olan 120 maddelik deneme ölçeği hazırlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda hazırlanan havuzdan seçilen 120 maddelik taslak form kapsam geçerliğini, dil ve ifade açısından anlaşılabilirliğini değerlendirmek üzere Ölçme ve Değerlendirme, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Eğitim Bilimleri, Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, Çalışma Ekonomisi alanlarında olmak üzere on bir kişilik uzman bir grubun görüşlerine sunulmuştur. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Uzman görüşlerine göre gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra 20 madde deneme formundan çıkarılmış ve 100 maddeye indirilmiştir. Maddelerdeki ifadelerin öğrenciler tarafından anlaşılabilirliğini test etmek ve yaklaşık uygulama süresini belirlemek için deneme ölçeğinin pilot uygulaması yapılmış, uygulama esnasında öğrencilere maddelerdeki gerek kelimelerin gerekse ifadelerin anlaşılabilirliği sorulmuştur. Değerlendirme sonucunda öğrenciler tarafından anlaşılmayan ya da oldukça güç anlaşılan ifadeler ve kelimeler değiştirilerek 100 maddelik deneme ölçeği araştırmacı tarafından 90 maddeye indirilmiş ve deneme uygulamasına hazır hale getirilmiştir.

Deneme ölçeğinde yer alan toplumsal cinsiyete ilişkin eşitlikçi tutum ifadeleri “tamamen katılıyorum”, “çoğunlukla katılıyorum”, “orta derecede katılıyorum”, “çok az katılıyorum”, “hiç katılmıyorum” şeklinde cevaplandırılmıştır. Cevaplar sırasıyla 5’ten 1’e doğru puanlanmıştır. Toplumsal cinsiyete ilişkin geleneksel tutum ifadeleri ise; yukarıda belirtilen puanlamanın tam tersi olarak 1’den 5’e doğru puanlandırılmıştır. Bu puanlama şekli ile deneme ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 450; en düşük puan ise 90 olarak hesaplanmıştır.

Ölçekte yer alması planlanan maddelere öncelikle madde analizi yapılmıştır. Deneme formunda yer alan her madde için madde-toplam test korelasyonları incelenmiş, bazı maddelerin toplam test korelasyonu “0.25”den küçük olduğu için ölçekten çıkarılmalarına karar verilmiştir. Böylece deneme formu madde sayısı 80’ e indirilmiştir. Ardından deneme formunda yer alan maddelerin ayırt edicilik güçlerini belirlemek için alt-üst grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi yapılmıştır. Ölçek puanları en yüksekten en düşüğe doğru sıralanmış ve 500 kişilik gruptan en düşük puanlara sahip 135 kişi alt %27’lik grup, en yüksek puanlara sahip 135 kişi de üst %27’lik grup olarak tanımlanmıştır. Yapılan tanımlama ile her bir madde için üst gruptan elde edilen puanların ortalaması ile alt gruptan elde edilen puanların ortalaması arasındaki fark bağımsız gruplar t-testi kullanılarak analiz edilmiştir. Alt ve üst grupta yer alan öğrencilerin maddelere verdikleri cevaplara ait puanların ortalamalarının tüm maddeler için 0,01 düzeyinde istatistiksel olarak manidar farklılık gösterdiği gözlenmektedir. Elde edilen bu bulgu, maddelerin her birinin, o madde ile ölçülmek istenen özelliğe sahip olanlar ile olmayanları iyi ayırabildiğini göstermektedir.

Ölçeğin yapı geçerliğine yönelik olarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi yöntemi, ölçekte aynı faktörü ölçen maddeleri bir araya getirilerek ölçeğin alt boyutlarını oluşturma işlemidir. “Bir faktörle yüksek düzeyde ilişki veren maddelerin oluşturduğu bir küme var ise bu bulgu, o maddelerin birlikte bir kavramı- yapıyı-faktörü ölçtüğü anlamına gelmektedir. Faktör yük değerinin, 0.45 ya da daha yüksek olması seçim için iyi bir ölçüttür” (Büyüköztürk, 2011: 124). Verilerin ve örneklemin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek için uygulanan kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını test eden Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısına bakılmıştır. KMO testi, örneklemden elde edilen verilerin faktör çıkarmak için uygunluğunu belirlemektedir. Örneklem yeterliliği için ise Bartlett testi kullanılmıştır. Bartlett testi ile popülasyondaki değişkenlerin korelasyon matrisinin birbiri ile korelasyonları olmadığı H_0 istatistiksel hipotezini test ederek, örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığına bakılır (Stevens, 1996). Çalışmada Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısı .94 bulunmuş ve bu değer kabul edilebilir sınır olan .50 değerinin üzerinde bulunduğundan sonuçlar faktör analizinin yapılabileceğini göstermektedir. Ayrıca Bartlett testi anlamlı bulunduğundan örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu kabul edilmiştir ($p < .001$).

Öğrencilerin ölçekteki maddelere verdikleri yanıtların, ölçeğin yapı geçerliğine uygunluğunu belirlemek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Bu amaçla, döndürülmemiş temel bileşenler ve asal eksenlere göre döndürülmüş temel bileşenler analizi kullanılarak, maddelerin her biri için faktör yükleri hesaplanmıştır. Buna göre, faktör yükü “0.50”nin altında olan maddeler çıkarılarak ölçeğe son şekli verilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesine yönelik olarak iç tutarlılık güvenilirliği (Cronbach alfa katsayısı) hesaplanmıştır. TCTÖ Likert tipi bir dereceleme ölçeği olduğu için güvenilirliği hesaplamak için iç tutarlılık ölçüsü olan “Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı” kullanılmıştır. Linn ve Gronlund (1995), tutum gibi özellikleri ölçmek amacıyla geliştirilmiş ölçeklerde iç tutarlılık katsayısının önemli olduğunu belirtmektedir. Bu katsayıda güvenilirliğin yüksek olması grubun homojen, ölçek maddelerinin birbirleriyle tutarlı ve aynı zamanda geçerliği olan bir ölçek olduğunun göstergesidir (Tavşancıl, 2010: 28-29). TCTÖ’ nün Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı 36 madde için

“0.95” olarak bulunmuştur. Bu sonuç, ölçek maddelerinin birbiriyle yüksek iç tutarlılığa ve yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Toplumsal Cinsiyet Etkinliklerin Hazırlanma ve Uygulanma Süreci

Toplumsal cinsiyet eğitiminin etkinliklere dayalı olarak öğretimi sürecinde, öncelikle 8 haftalık bir öğretim planı yapılmıştır. Bu 8 haftanın 1. haftası ölçme araçlarının uygulanması şeklinde, 7 haftası etkinliklere dayalı toplumsal cinsiyet eğitimi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Süreç, toplam 8 hafta, 16 oturumdur. Aşağıda haftalar bazında gerçekleştirilen öğretim süreci sunulmuştur.

1. Hafta; toplumsal cinsiyet eğitiminin etkinliklere dayalı olarak öğretimi sürecinin ilk haftasında ilk oturumda öncelikli olarak öğrencilerle tanışılmış, ardından süreç ile ilgili açıklama yapılmadan onlara “Toplumsal Cinsiyet Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Öğrencilerin ölçekleri doldurmalarının ardından onlara kısaca 8 hafta uygulanacak etkinlik programından bahsedilmiş, bu 8 hafta boyunca cinsiyet eşitliğini sosyal yaşam içerisinde, eğitim, siyasette, çalışma yaşamında ve mesleklere sahip olma yönünden ele alınacağı vurgulanmıştır. Açıklama yapılırken çocukları yönlendirmemek adına çok fazla derine inilmemiştir. Araştırmacı ayrıca bu ilk hafta diğer haftalardaki etkinlik uygulamalarına başlamadan önce öğrencilerin kadın erkek eşitliği ile ilgili görüş ve düşüncelerini almak için onlara bir kompozisyon yazdırmıştır. Bu kompozisyon benzer şekilde öğrencilere 8. haftanın sonunda da yazdırılmıştır. Araştırmacının bu kompozisyonu yazdırmasındaki amacı, yapacağı analiz sonucunda öğrencilerde ne gibi değişimlerin olduğunu tespit etmektir.

2. Hafta; araştırmacının amacı öğrencilerin biyolojik cinsiyete ve toplumsal cinsiyete ilişkin özellikleri bulmalarını sağlamak; biyolojik cinsiyet özellikleri dışındakilerin toplum tarafından kadına ve erkeğe atfedilen özellikler olduğunu fark ettirip, kavratmaktır. Araştırmacı öğrencilerin öncelikle kendi cinsiyet özelliklerini tanımalarını sağlar. Bu hafta sayesinde öğrenciler, cinsiyetin öncelikli olarak biyolojik yollarla kazanıldığını fark eder. Derse giriş olarak araştırmacı öğrencilere “İnsanlar dünyaya kız ya da erkek bebekler olarak gelirler. Bu durum dünyaya gelen insanın kendisinin seçtiği bir şey değildir. Hangi kültürde, hangi çağda yaşanırsa yaşansın, kız ya da erkek bebek olarak doğmak, insanın biyolojik varlığının bir niteliğidir.” şeklinde açıklama yapar. Biyolojik olarak cinsiyetin nasıl oluştuğu görsel materyal aracılığı ile kısaca anlatılır. Bu sürecin doğal yollarla gerçekleştiği vurgulanır. Kız ve erkek kavramlarının öncelikli olarak biyolojik cinsiyete atfedilen, onu anlamlandıran kavramlar olduğu açığa çıkartılır. Öğrencilerin katılımı ile yapılan “Ne Özelliği Var” etkinliğinin ardından, cinsiyetimizin bir biyolojik yönü olduğu ama bununla birlikte toplumsal olarak şekillenen diğer bir yönü de olduğu vurgulanır. Çocuğu önce ailesi, ardından okul, arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları cinsiyetine uygun bir takım özelliklerle donatır. Bu sonradan şekillenen özellikler cinsiyetin toplumsal yönünü, değişebilen kısmını oluşturur, şeklinde uygulama eğitmeni tarafından değerlendirme yapılır.

3. Hafta; araştırmacı toplumda yer alan çeşitli alanlardaki kadın erkek eşitsizliğini öğrencilere fark ettirmek amacıyla öğrencilerin aktif olarak katılımı ile “Ne Kadar Eşitiz?” etkinliği yaptırmıştır. Ardından kadınların ve erkeklerin sahip oldukları iş yüklerine ait farkındalığı sağlamak, toplumun özellikle kadına verdiği birden çok rolleri öğrencilerin fark etmesini sağlamak ve erkekler ve kadınların ev işlerinde sorumluluğu paylaşmaları gerektiğini fark ettirmek amacıyla öğrencilere “İmkânsız Rüya” adlı video izlettirilip, bu videoda gerçekleşen olaylar üzerine öğrencilerin örnek sorular çerçevesinde tartışmaları sağlanılmıştır. Bu etkinlik sayesinde öğrencilerin kadın ve erkeğin toplum içindeki çeşitli rollerine ilişkin bilinçleri eğlenceli bir şekilde arttırılmaya çalışılmıştır. Etkinliklerin sonunda, toplum hem erkekten hem de kadından birçok görevi gerçekleştirmesini ister. Fakat genel olarak bakıldığında

kadının iş yükleri erkeğin iş yüklerine göre çok daha fazladır. Bir kadının sanki doğuştan kazandığı sırf onun göreviymiş gibi hem ev içinde yerine getirmesi beklenen yemek pişirme, temizlik yapma, ütü, bulaşık yıkama, çocukların her türlü işleriyle ilgilenme gibi rolleri varken, bir de eğer dışarıda çalışıyorsa ona has görevleri yerine getirmesi beklenir. Yani hem ailesinin genel bakımını sağlar, hem de ev dışında çalışarak para kazanır. Dışarıda her hangi bir işte çalışmayan kadının bile evde gün içinde yerine getirmesi beklenen bir yığın sorumlulukları vardır. Dolayısıyla bu durum kadının hem fiziksel hem de psikolojik sağlığını ciddi şekilde etkilemektedir. Toplumda kadın ve erkeğin rollerinde modernleşmeye paralel değişimler görülmektedir. Daha huzurlu ve mutlu bir aile yaşantısı için, özellikle de kadınların sağlığı açısından erkekler ve kadınların ev işlerinde sorumluluğu paylaşmaları gerekir, şeklinde değerlendirme yapmıştır.

4. *Hafta*; araştırmacının amacı öğrencilere günlük yaşamda kullanılan basmakalıp cinsiyet özelliklerini ve rollerini tanıtmak, geleneksel cinsiyet rollerini onlarla tartışmak ve cinsiyete ilişkin basmakalıp rollerin değişebilirliğini ve kalıp yargıların hayali ve gerçek dışı olduğunu fark ettirmektir. Araştırmacı öncelikle öğrencilere önyargının ve kalıp yargının ne olduğundan söz etmiştir. Ardından öğrencilerin zihninde hem kadınlar hem de erkekler için oluşan kalıp yargıları açığa çıkartmak için onlara “Kalıp Yargılı Düşünüş” etkinliğini yaptırmıştır. Ardından araştırmacı öğrenciler tarafından kalıp yargıların farkına varılması için “Bil Bakalım Ben Kimim?” etkinliği yaptırır. Bu etkinlikte bir önceki dersten hareketle öğrencilere çeşitli rollerde bulunan ve bir takım cinsiyet kalıp yargılarını temsil eden sıfatlara sahip yüzleri kapatılmış kadın ve erkek resimleri göstermiştir. Bu resimlerdeki şahsiyetler bir önceki dersteki kalıp yargıları da düşünerek kadın ve erkeklerin yapamayacakları ya da sahip olmadıkları yargıları içeren kadın ve erkek resimleridir. Onlara bu resimlerdeki şahsiyetlerin kadın mı yoksa erkek mi olduğu sorulur. Bu resimler sırasıyla mavi renk giyen kadın, güçlü kadın, araba süren kadın, kamyon şoförü kadın, futbol oynayan kadın, pembe renk giyen erkek, yemek yapan erkek, ağlayan erkek, kormuş erkek, temizlik yapan erkek, ütü yapan erkek şeklindedir. Öğrencilerin verdikleri cevapların ardından resimlerin suratları açılır. Bu şekilde onlara kalıp yargıların değişebileceği gösterilmiştir. Etkinlikler sonunda araştırmacı cinsiyete özgü kalıp yargılardan ve bu kalıp yargıların insanları kısıtlamasından ve onları zaman zaman huzursuz ve mutsuz etmesinden ve bu tarz kalıp yargıların aslında gerçek dışı ve hayali olduğundan bahsetmiştir. Araştırmacı öğrencilere kalıp yargıların toplumdaki topluma değişebileceğinden söz etmiş; mutlu ve huzurlu daha adil bir yaşam için bu tarz kalıp yargılı düşüncelerden uzak durmak gerektiğini vurgulamıştır.

5. *Hafta*; araştırmacının amacı, öğrencilere eğitim alma hakkının en temel insan haklarından biri olduğunu fark ettirip, özellikle kızların eğitilmesi gerekliliğini kavratmak; kızların okula gitmesini engelleyen kalıp yargıların ve düşüncelerin farkına varılmasını sağlamaktır. Bu amaçla araştırmacı öncelikle öğrencilere, eğitimin ne olduğu ve eğitim almanın önemi ile ilgili çeşitli sorular yöneltmiştir. Ardından özellikle kadın ve erkek okullaşma oranlarının eşitsizliğine vurgu yapmış; kız ve erkek okullaşma oranlarının orantısızlığından yola çıkarak kızların eğitilmesi gerekliliğini kavratmak, kızların okula gitmesini engelleyen kalıp yargıların farkına varılmasını sağlamak ve eğitim almada cinsiyet eşitliğine vurgu yapmak amacıyla uygulama eğitimini kısaca öğrencilere “Kızlar ve Okul” etkinliğini yaptırmıştır. Öğrenciler tarafından örnek tartışma soruları çerçevesinde öncelikle etkinlikte yer alan karakterlerin psikolojik tahlilleri yaptırılıp, metinlerin irdelenmesi istenmiştir. Bu sayede onlarla öğrencilerin empati kurmaları sağlanmıştır. Araştırmacı, öğrencilerin bir sonraki hafta getirmeleri için eğitim ile alakalı bir ödev vermiştir. Araştırmacı öğrencilerin öncelikle anne ve babalarını dikkate alarak, akrabalar içerisinde okula gönderilmeyen ya da sadece ilkökula gönderilen veya eğitimini yarıda bırakmış aile üyelerinden biri ile röportaj yapmasını istemiştir. Bu sayede öğrencilerin, okula gönderilmemiş veya eğitimini yarıda bırakmış

kimselerle empati kurmaları sağlanarak, onların pişmanlıkları noktasında okula gitmenin ve eğitim almanın önemi konusunda farkındalık kazandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle öğrencilerin kız çocuklarının okula gönderilmeme nedenlerini yakından görmelerinin sağlanması da bir diğer amaçtır. Röportajlara ilişkin değerlendirmeler 6. haftanın birinci oturumunda yapılmıştır.

6. Hafta; araştırmacı bir önceki hafta verilen ödevlerin, sorulan her bir soru için ayrı birer değerlendirmesini yapmış; bu verileri öğrencilere slayt eşliğinde sunmuştur. Her bir değerlendirme esnasında öğrencilerin örnek tartışma soruları çerçevesinde fikirleri alınmış; böylece okula gönderilmemiş, ya da yarıda kesmiş kişilerle empati kurmaları sağlanılmıştır. Öğrenciler, bu kişilerin neden okula gönderilmedikleri, ya da neden eğitimlerini yarıda kestikleri noktasında fikir sahibi olmuşlardır.

7. Hafta; araştırmacı öğrencilerin zihninde oluşan “yalnızca kadınlara özgü meslekler” ya da “yalnızca erkeklere özgü meslekler” ifadelerini sorgulayarak mesleklere özgü cinsiyet kalıp yargılarını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu hafta araştırmacı öncelikle öğrencilere, zihinlerinde yer alan mesleklere özgü kalıp yargıları açığa çıkartmak için “kadın ve erkeklerin en iyi hangi meslekleri yapabilecekleri, bir kadının/erkeğin hangi meslekleri yapmaları gerektiği, hangilerini ise yapmamaları gerektiği” gibi çeşitli sorular sormuştur. Ardından araştırmacı öğrencilere “Farklı Mesleklere Sahip Kadın ve Erkeklerin Kısa Hikâyeleri” etkinliğini yaptırmıştır. Bu hikâyeler, taksi şoförlüğü, polislik, pilotluk ve mesleklerini yapan kadınlar ile, hemşirelik, açıcılık ve ana okulu öğretmenliği yapan erkeklere ait hikâyelerdir. Etkinlikte gönüllü öğrencilere farklı meslekleri yapan bu kadın ve erkeklerin kısa hikâyelerini okutturmuş; örnek tartışma soruları çerçevesinde bu hikâyelerdeki karakterlerin bu meslekleri seçme nedenleri, yaşayabilecekleri sorunlar, çevrelerinin tepkisi tartışılmıştır. Araştırmacı ayrıca bu hafta avukatlık ve polislik mesleğini yapan birer kadın ve hemşirelik mesleğini yapan bir erkeği öğrencilerin bu kişilerle soru cevap eşliğinde birebir iletişime geçmelerini sağlayıp, bu mesleklere ilişkin meraklarını gidermek amacıyla sınıfa getirmiştir. Bu sayede uygulama eğitmeni öğrencilere meslek seçiminde kadın ve erkek eşitliğini, kadınların ve erkeklerin aynı alanlarda çalışabileceğini fark ettirmiştir.

8. Hafta; araştırmacı kadınların da yönetimde yüksek kademelerde bulunabileceğini, tıpkı erkekler gibi siyasetle uğraşabileceğini göstermek, bu alanların sadece erkeklere has olmadığını kavratmak amacıyla “Kadın Yöneticiler” etkinliğini yaptırır. Etkinliğe başlamadan önce araştırmacı siyaset kavramına öğrencilerin ilgisini çekmek için, onlara Türkiye’nin cumhurbaşkanının, başbakanının, adını ve görevlerini sormuş; ardından milletvekillerinin görevleri nelerdir, sizce sadece ülkeler mi yönetilir, başka neler ve nereler yönetilir, kadın yönetici olur mu, gibi sorularla devam etmiştir. Bu tartışmanın ardından 1935 ve 2010 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki kadın milletvekillerinin sayısından bahsedip, ülkemizde başarılı olmuş kadın yöneticilerin kısa hayat öykülerinden örnekler vermiş; kadınlarında siyasette ve yönetimde bulunabileceğine dikkat çekmiştir. Bir sonraki oturumda ise, sekiz haftanın genel değerlendirilmesi yapılmış; toplumsal cinsiyet konusunda yanlış ve eksik öğrenmeleri düzeltilmiştir. Bu amaçla araştırmacı 8 hafta boyunca hangi konular üzerinde durduğunu öğrencilere soru cevap eşliğinde tekrar ettirerek; kadın erkek eşitliğini bir kez daha vurgulamıştır. Son oturumda ise araştırmacı, ilk hafta öğrencilere uyguladığı toplumsal cinsiyet tutum ölçeğini tekrar uygulamış; kadın erkek eşitliği üzerine olan kompozisyonu onlara tekrar yazdırmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde, aritmetik ortalama, frekans, bağımsız t testi ve Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Deney ve kontrol grubu öntest ve son test toplumsal cinsiyete ilişkin tutum puanlarının karşılaştırmasında bağımsız t testi; deney ve kontrol grubunun

cinsiyet değişkenine göre toplumsal cinsiyete ilişkin tutum puanlarının analizinde Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

BULGULAR

1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmada ilk olarak “Toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulandığı deney grubu ilköğretim öğrencileri ile uygulanmadığı kontrol grubu ilköğretim öğrencilerinin deneysel işlem öncesi (Ön test) ve deneysel işlem sonrası (Son test) ölçümlere göre toplumsal cinsiyete ilişkin tutum düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla araştırmada ilk olarak deney ve kontrol grubu öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin deneysel işlem öncesi tutum düzeylerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen toplumsal cinsiyet tutum ölçeği öğrencilere uygulanmış, elde edilen sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Gruplarının Toplumsal Cinsiyete İlişkin Deneysel İşlem Öncesi Toplam Tutum Puanlarının Gruplara Göre Farkı

Grup	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Deney	26	124.50	24.78	.328	.744
Kontrol	25	126.92	27.69		

$p > .05$

Tablo 2’deki sonuçlar analiz edildiğinde, deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlem öncesi toplam tutum puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı, ($t = .328$, $p > .05$) her iki grupta yer alan öğrencilerin de başlangıçta toplumsal cinsiyet ile ilgili olarak benzer tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Bu durum uygulanacak olan etkinliklere başlamadan önce grupların tutum olarak aynı düzeyde olmaları açısından olumlu görülmektedir.

Araştırmada sonraki aşamada toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulanmasından sonra, deney ve kontrol grubu öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin deneysel işlem sonrası tutumlarını tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen tutum ölçeği tekrar uygulanmış, elde edilen sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Gruplarının Toplumsal Cinsiyete İlişkin Deneysel İşlem Sonrası Toplam Tutum Puanlarının Gruplara Göre Farkı

Gruplar	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Deney	26	128.88	23.87	2.22	.031
Kontrol	25	113.76	24.77		

$p < .05$

Tablo 3’de yer alan sonuçlar incelendiğinde, öğrencilerin deneysel işlem sonrası puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ($t = 2.22$ $p < .05$) sonucu ortaya çıkmıştır. Deney grubunun son test puanlarının ortalaması ($\bar{X} = 128.88$) kontrol grubunun test puanları ortalamasından ($\bar{X} = 113.76$) yüksektir. Bu sonuçlar uygulanan toplumsal cinsiyet etkinliklerinin deney grubunda yer alan öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin genel tutumlarını olumlu yönde etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

Okuyucuya daha ayrıntılı şekilde bilgi sunabilmek amacıyla deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin tutum ölçeğinden elde ettikleri puanlara ilişkin betimsel istatistikler Tablo 4’de özetlenmiştir.

Tablo 4. Tutum Ölçeğinden Elde Edilen Betimsel İstatistikler

Gruplar	Ön Test			Son Test		Fark (Erişi)
	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>Ss</i>	$\bar{X}$	<i>ss</i>	
Deney	26	124.50	24.78	128.88	23.87	4.38
Kontrol	25	126.92	27.69	113.76	24.77	-13.16

Tablo 4’de görüldüğü gibi toplam 36 maddeden oluşan ölçeğin deneysel işlem öncesi uygulamasından, deney grubunun ortalaması 124.50 iken kontrol grubunun ortalaması 126.92’dir. Ölçeğin deneysel işlem sonrası uygulamasından ise kontrol grubundaki öğrencilerin tutum düzeyleri, yaklaşık 113 puana düşerken deney grubundaki öğrencilerin tutum puanlarının yaklaşık 128 puana yükseldiği görülmektedir. Her iki grubun deney öncesi ile deney sonrası yapılan ölçümlerdeki tutum puanlarının farklarına bakıldığında, deney grubunda tutum puanlarının yükseldiği, kontrol grubunda ise düştüğü görülmektedir.

2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmada ikinci olarak “Öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin deneysel işlem öncesi ve sonrası tutum düzeyleri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Deney grubunda yer alan öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin deneysel işlem öncesi ve deneysel işlem sonrası toplam tutum puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin sonuçlar Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. Deney Grubunun Toplumsal Cinsiyete İlişkin Deneysel İşlem Öncesi ve Deneysel İşlem Sonrası Toplam Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre Farkı

	Cinsiyet	<i>n</i>	Sıra		<i>U</i>	<i>p</i>
			<i>Ortalaması</i>	<i>Toplamı</i>		
Ön Test	Kız	14	18.50	259.00	14.000	.000
	Erkek	12	7.67	92.00		
Son Test	Kız	14	18.51	260.00	14.000	.000
	Erkek	12	7.69	93.00		

$p < .05$

Tablo 5’de yer alan deney grubuna ilişkin veriler incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin hem ön test hem de son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık ($U=14.000$, $p < .05$) bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında kız öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutum düzeyleri hem ön test hem de son test puanları bakımından erkek öğrencilerden daha yüksektir.

Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin deneysel işlem öncesi ve deneysel işlem sonrası toplam tutum puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin sonuçlar ise, Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Kontrol Grubunun Toplumsal Cinsiyete İlişkin Deneysel İşlem Öncesi ve Deneysel İşlem Sonrası Toplam Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre Farkı

	Cinsiyet	n	Sıra	Sıra	U	p
			Ortalaması	Toplamı		
Ön Test	Kız	10	17.60	176.00	29.000	.010
	Erkek	15	9.93	149.00		
Son Test	Kız	10	18.05	180.50	24.500	.004
	Erkek	15	9.63	144.50		

p<.05

Tablo 6’da yer alan veriler incelendiğinde, kontrol grubunda yer alan öğrencilerin hem ön test (U=29.000, p<.05) hem de son test (U=24.500, p<.05) tutum puanları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında kız öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutum düzeyleri hem ön test hem de son test puanları bakımından erkek öğrencilerden daha yüksektir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Sosyal bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerinin algı ve tutumlarını ölçen bu araştırmada, toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulandığı deney grubu ile toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin tutumları arasındaki farkı ortaya koymak amacıyla deneysel araştırma modellerinden “ön test-son test kontrol gruplu deneysel yöntem kullanılmıştır.

Araştırmada öncelikle deney ve kontrol grubu öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin deneysel işlem öncesi tutum düzeylerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Toplumsal Cinsiyet Tutum Ölçeği” öğrencilere uygulanmış, sonuçlar analiz edildiğinde, deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin deneysel işlem öncesi toplam tutum puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı, (t=.328, p>.05) her iki grupta yer alan öğrencilerin de başlangıçta toplumsal cinsiyet ile ilgili olarak benzer tutumlara sahip oldukları görülmüştür.

Araştırmada sonraki aşamada toplumsal cinsiyet etkinliklerinin uygulanmasından sonra, deney ve kontrol grubu öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin deneysel işlem sonrası tutumlarını tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen tutum ölçeği tekrar uygulanmış, sonuçlar incelendiğinde, öğrencilerin deneysel işlem sonrası toplumsal cinsiyete ilişkin toplam tutum puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu (t=2.22 p<.05) sonucu ortaya çıkmıştır. Deney grubunun deneysel işlem sonrası puanlarının ortalaması ($\bar{X}=128.88$) kontrol grubunun test puanları ortalamasından ($\bar{X}=113.76$) yüksek görülmüştür. Bu sonuçlar uygulanan toplumsal cinsiyet etkinliklerinin deney grubunda yer alan öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin genel tutumlarını olumlu yönde etkilediği, öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarını somutlaştırdığı ve onlara farkındalık kazandırdığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan toplumsal cinsiyet etkinlikleri yaşamdan

örnekleri doğrudan sunduğu için öğrenciler üzerinde etkili olduğu, cinsiyet eşitliği bakımından duyarlılık kazandırdığı ve eğitim sürecini zevkli bir hale getirdiği uygulama sürecinde gözlenmiştir. Bu bakımdan etkinlik temelli bir sosyal bilgiler öğretimi toplumsal cinsiyet eğitiminin etkili olabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Araştırmada ikinci olarak öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin toplam tutum düzeyleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir fark var mıdır, sorusuna yanıt aranmıştır. Deney grubuna ilişkin veriler incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin hem deneysel işlem öncesi hem de deneysel işlem sonrası toplumsal cinsiyete ilişkin toplam tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık ($U=14.000$, $p<.05$) bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında kız öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutum düzeyleri hem ön test hem de son test puanları bakımından erkek öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Aynı şekilde kontrol grubuna ilişkin veriler incelendiğinde kontrol grubunda yer alan öğrencilerin hem ön test ($U=29.000$, $p<.05$) hem de son test ($U=24.500$, $p<.05$) toplumsal cinsiyete ilişkin tutum puanları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında kız öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutum düzeyleri hem ön test hem de son test puanları bakımından erkek öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutum puanlarının düşük çıkması aslında toplumsal cinsiyetin içerdiği eşitlikçi olmayan toplumsal ve kültürel anlam gereği, çok da şaşırtıcı olmamaktadır. Erkek öğrencilerin ölçekte yer alan maddelere kendi cinsiyetleri lehine yanıtlar vermesi aslında toplumsal cinsiyetin belirlediği kadın ve erkek rollerine ilişkin geleneksel olan anlamı doğrulamaktadır. Öğrencilerin verdikleri yanıtlarda toplumsal cinsiyetin içerdiği anlam gereği eşitlikçi olmayıp, geleneksel bakış açısını yansıtmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin yapılan birçok çalışmada da benzer şekilde kız ve erkeğin toplumsal cinsiyete ilişkin tutum düzeylerinde cinsiyet değişkenine göre kız öğrencilerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Araştırmalarda bulunan sonuçlar genellikle erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha geleneksel bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir (Vefikuluçay , Zeyneloğlu, Eroğlu ve Taşkın, 2007; Pınar ve diğerleri, 2008; Yılmaz, Zeyneloğlu, Kocaöz, Kısa, Taşkın ve Eroğlu, 2009; Seçgin ve Tural, 2011). Dolayısıyla, araştırmadan elde edilen sonuçların literatürü destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Elde edilen sonuçlar ışığında şu öneriler getirilebilir:

- Toplumda var olan geleneksel kadın erkek rollerine karşı eşitlikçi bir yaklaşımı sağlayacak eğitim anlayışı çocukluktan itibaren her yaştaki bireye, gerek örgün eğitim gerekse yaygın eğitim yoluyla aşılmalı çalışılmalıdır.
- Öğrencilere toplumsal cinsiyet bilinci kazandırmak amacıyla toplumsal cinsiyet eğitimine ortaokulun her kademesinde sosyal bilgiler dersinde sorgulayıcı, katılımcı ve etkileşimli olarak yer verilmelidir.
- Bu araştırmadan da yola çıkılarak, sosyal bilgiler dersi kapsamında toplumsal cinsiyet eğitimine yönelik farklı etkinlikler geliştirilmeli ve bu etkinliklere sosyal bilgiler dersi müfredatı içerisinde yer verilmelidir.
- Toplumsal cinsiyet eğitimine yönelik her düzeye uygun sosyal bilgiler dersi kapsamında, etkinlik temelli kitaplar oluşturulmalıdır.
- Üniversitelerin eğitim fakültelerinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarına “Toplumsal Cinsiyet Eğitimi” konulu bir ders verilmeli, bu ders sorgulayıcı, katılımcı, etkileşimli bir ders olarak sunulmalıdır.

KAYNAKÇA

Abercrombie, N., Stephen, H., and Bryan, S. T. (1986). *The Penguin Dictionary of Sociology*. New York: Penguin Books.

Acker, S. (1988). "Teachers, Gender and Resistance, *British Journal of Sociology of Education*", 9 (3), 307-322. Web: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0142569880090304?journalCode=cbse20>, 20.08.2011 tarihinde indirilmiştir.

Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler siyaseti*. (çev. İ. Yerguz,) Ankara: Dost Kitabevi.

Agrawal, A. (2011). "Social construction of gender, Human Rights", *Gender & Environment, University of Delfi*. Web: www.du.ac.in/fileadmin/DU/Academics/course_material/hrge_04.pdf, 20.08.2011 tarihinde indirilmiştir.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (8. baskı), Ankara: Pegem Akademi.

Ersoy, E. (2009). "Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya Örneği)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), ss: 209-230.

Flowers, N. (Edt) (2009). *Compassito Manual on human rights education for children*. 2nd edition, Published by the Directorate of Youth and Sport of the Council of Europe.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Kaptan, F. (1999). *Fen bilgisi öğretimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (18. baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Linn, J. E. and Gronlund, M. A. (1995). *Measurement and assesment in teaching*. New York: Prentice Hall Inc.

MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7 Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*. (taslak basım), Ankara.

NCSS (2003). "Etkili bir sosyal bilgiler öğretimi ve öğrenimi düşüncesi", (Çev. S.Yazıcı). *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (6): 427-439.

Öztürk, C. (2009). "Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış". C.Öztürk. (Editör). *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, ss. 10.

Pınar, G., Taşkın, L. ve Eroğlu, K. (2008). "Başkent Üniversitesi Öğrenci Yurdunda Kalan Gençlerin Toplumsal Cinsiyet Rol Kalıplarına İlişkin Tutumları". *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 47-57. Web: http://hacettepehemsirelikdergisi.org/pdf/pdf_HHD_46.pdf adresinden 15.03. 2011 tarihinde indirilmiştir.

Seçgin, F. ve Tural, A. (2011). “Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları”, e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences, 6 (4), pp. 2446-2458.

Stevenson, D.B. (1996). “Freud's Psychosexual Stages of Development”, Brown University. Web: <http://www.victorianweb.org/science/freud/develop.html> adresinden 10.06.2011 tarihinde indirilmiştir.

Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tezbaşaran, A. (1997). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını.

Torgrimson, B. N. and Minson, C.T. (2005). “Sex and Gender: what is the difference?”. *Journal of Applied Physiology*, 99, 785-787. Web: <http://jap.physiology.org/content/99/3/785> adresinden 20.04.2011 tarihinde indirilmiştir.

Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2007). “Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları”. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 26–38.

Yılmaz V.D., Zeyneloğlu, S., Kocaöz, S., Kısa, S., Taşkın, L., ve Eroğlu, K. (2009). “Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1): 775-792.

Yurtsever, K. (2011). “İlköğretim II. kademe öğretmenlerinin öğrencilere yönelik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre incelenmesi”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.